

הלכה למעשה

תשובות מורינו ראש בית ההוראה במשנת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

או בדבור, שאקבל עלי חוץ מגדרי תענית בשעת מנחה. וכן כל מנהג טוב שאתנהג בלי להזכיר בלי נדר ואם אשכח לתנאי מודעה הזאת ואדוד מהיום עוד, מעתה אני מתנה עליהם שיהיו כולם בטלים ומבוטלים ולא יהיו חלים חלל.

שליחות לאשה

שאלה מי שאשתו לא מינתה אותו בפירוש להתיר לה נדרים, אך יודע בבירור שרוצה בכך. האם יכול להתיר לה הנדרים.

תשובה רק מי שאשתו מינתה אותו בפירוש להיות שלוחה לזה יכול להתיר לה, כיון שצריך שיבא הנודר עצמו לפני הדיינים, אלא שמועילה שליחות מאשתו כאילו באה בעצמה משום 'אשתו כנופי', אך כל זה רק כשמינתה אותו בפירוש לשלוחה.

ארבעה דיינים המתירים לנשותיהם

שאלה האם יכולים ארבעה אנשים לשבת ולהתיר יחד נדרים לארבעת נשותיהם.

תשובה כיון שכל אחד פסול להתיר לאשתו (יורה דעה רלז, טז) אינם מצטרפים כארבעה דיינים, אך אם כל אחד יכוון שלא מצטרף לבית הדין כלפי התרת אשתו, הרי זה כאילו אינו יושב שם ומועיל.

לימוד התקיעות בערב ראש השנה

שאלה האם מותר לתקוע בשופר בערב ר"ה לצורך לימוד לתקיעות בראש השנה.

תשובה מרן הגר"ש זצ"ל התיר לתקוע בערב ראש השנה על מנת להתלמד, והטעים דבריו "כיון שלכאלו תקיעות השטן לא מקשיב", וממילא אין זה מפריע לערבב השטן. ועוד, שעיקר הטעם להבדיל בין תקיעות רשות לתקיעות מצוה, כעין שלא אוכלים מצה בערב פסח להבדיל בין אכילת רשות לאכילת

תענית ערב ראש השנה

שאלה משתתף בסעודת מצוה בערב ראש השנה, האם יכול לאכול מלכתחילה.

תשובה מנהג ישראל הוא ועדיף לצום, מלבד הבעל ברית שצריך לאכול.

בדברי המשנה ברורה (תקפא, ט) 'אם חל ברית בער"ה יכולים לאכול - היינו מי שזימינו בעל הבית, אבל השייכים לברית כאבי הבן הסנדק והמוהל מצוה לאכול', הרי שיש לחלק בין שאר הקרואים שהם רק רשאים לאכול לבעלי הברית שמצוה עליהם לאכול. ומה שכתב הרמ"א (תקסח, ב) 'עשרת ימי תשובה ואירע בהם ברית, מצוה לאכול ואין צריך התרה' אין כוונתו שמצוה לאכול ולא להתענות, אלא שאכילה זו היא מסעודת מצוה, ומתברר שקבלת התענית לא היתה כלפי יום זה כלל.

התרת נדרים לנשים

שאלה האם בנות צריכות לעשות התרת נדרים לפני שלשה גברים.

תשובה מנהג יראי ה' שאף הנקבות עושות התרת נדרים. אמנם נשואה יכולה לשלוח את בעלה להתיר לה מדין אשתו כנופי (יורה דעה רלז, טז), אך מי שאינה נשואה צריכה להתיר בפני שלשה.

ויכולות לומר נוסח קצר שהובא ממרן הגר"א ל' שטיינמן (כעין שהביא הח"י ארם [קלח, ח] נוסח קצר בארמית): **מתחרט אני על כל הנדרים והשבועות, וכן כל מנהג טוב שנהגתי ולא אמרתי שיהיה בלי נדר, ואם הייתי יודע שאתחרט לא הייתי נודר או נשבע, ובמנהג טוב הייתי מתנה שיהיה בלי נדר ומבקש אני שתתירו לי את כולם.**

ומשייכים הדיינים: מותר לך, מותר לך, מותר לך. ויאמרו: הריני מוסר מודעה לפניכם ואני מביטל מכאן ולהבא כל הנדרים וכל השבועות וקונמות והסכמה בלב

אשרי העם היודעים לרצות את בוראם

התקיעות. אכן מתוך שידוע האדם כמה ריווח ושמחה יש במצוות, ממילא הוא מצטער שלא קיימם כראוי ומקבל על עצמו להתחזק בשמירתם כראוי. וזהו הפסוק שנאמר אחר תקיעת השופר: "בשמך יגילון כל היום". היינו כי זה מה שהשופר אומר לנו - גילו ושמחו בעבודת ה', וכך תגיעו לתשובה שלמה.

אור גדול

"בשמך יגילון כל היום" אומר רבינו יונה (ברכות כא, א) "במקום גילה שם תהא רעדה, ולא כמידת בשר ודם שהיראה מפיגה את השמחה - כפי שרואים שפחד ודאגות מפיגים את מידת השמחה - אבל אצל הקב"ה, היראה מביאה את השמחה, כי עוז וחדוה במקומו".

הגמ' בראש השנה (כ, א) אומרת כל השופרות כשרים, חוץ משל פרה. משום שבשור נעשה חטא העגל, ואין קטיגור נעשה סניגור. וכשם שאין כהן גדול כנס לקודש הקודשים בבגדי זהב משום "אין קטיגור נעשה סניגור" למרות שבשאר עבודות החוץ לובש בגדי זהב, בכ"א לפני ולפנים נזהרים יותר. כך תקיעת שופר "כיון דלזיכרון הוא, כלפנים דמי" ויש להקפיד בתקיעות משום "אין קטיגור נעשה סניגור".

מהלכה זו כותב הגר"ס (אגרות י) דברים נוראים על חומר שעת התקיעות "ומה יחרד לב האדם האוהב את עצמו ואת בני ביתו התלויים עליו להטיב דרכו, ולכל הפחות לשבור רוחו בשברון לבב. אשר הוא היסוד הראשי להיות מוגן על הסכנה הגדולה המרחפת. כמאמר חז"ל (רי"ה טו, א) כל שנה שרשה בתחילתה, מתעשרת בסופה. והוא שברון הלב, כמאמרם (שם כו, א) כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי... הלא האדם לא ידע את עתו (קהלת ט, יב) וכמעט בכל ראש השנה נידונים גם הבחורים למיתה רח"ל... יצייר האדם בנפשו, אילו היה הוא כהן גדול הנכנס לבית קדשי הקודשים, החרד מאוד לנפשו פן יפגעוהו רעה חלילה. כן יחזק נפשו במה שאמרו שאין תוקעין בשופר של פרה כיון דלזיכרון קאתי, כלפני ולפנים דמי... ומאד מאד יחרד לב האדם המעמיק בדבר הנורא הזה".

"נעבוד נתכוננה בלי יאוש בלי עצבות ובלי עצבנות, נדחה מעל עצמנו את הבהלה והמהומה, התוקפות את כל אדם בערב ראש השנה, ונתאזר בשמחה לקראת יום זה. אשרי העם יודעי תרועה, ה' באור פניך יהלכון. בשמך יגילון כל היום, ובצדקתך תרום קרננו. כי תפארת עוזמו אתה, וברצונך תרום קרננו" (עלי שור א, מז).

הכרת המחלה היא תחילת הרפואה. ואם רואה ש'חרדת הדין' מביאתו לבהלה ומהומה, ידע שאין זו החרדה הרצויה המדוברת בספרי המוסר. ועליו תיכף לפרוש ממונה ולפנות למעשים הגורמים לשמחה בהבנת זכויותיו ונפלאות הבורא, ומכוחם יכנס מחדש לחרדת הדין מתוך צלילות הדעת.

כדברי בית אהרן (לאחר פרשת נביים) "רק בשמחה ובשישוב הדעת, כי על ידי שמחה המוח מזורז, ועיקר התשובה ע"י מוח זך. וצריך לזהר מאד מעצבות ומרה שחורה, כמו מכל החטאים והמידות רעות. ואעפ"כ יכול להיות בתשובה, כי עיקר תשובה בעי שמחה". כלומר, בוודאי היגון, הצער והחרטה הם מחלקי התשובה, אך ה'עיקר', ה'מעמיד' לדברים אלו, הוא השמחה.

'תרועה' פירש רש"י (תהלים פט, טז) 'כולשוון רצון' - כפי שמבקשים "הא רעותך עם עמך ישראל" - אשרי היודעים לרצות בוראם בר"ה בתרועה, שמסדרים עליה מלכויות זיכרונות ושופרות". היינו כי מאושרים אנו בעשיית רצון ה' ובהמלכתו עלינו בתקיעות.

הרמב"ם כותב (תשובה ג, ד) "אע"פ שתקיעת שופר גזירת מלך היא, רמז יש בו: עורו עורו ישנים משנתכם, והקיצו נרדמים מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק, אשר לא יועיל ולא יציל. הביטו לנפשותיכם, והטיבו דרכיכם ומועלליכם. ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה".

גם השופר 'דרשן', אך בכדי להבינו נדרשים אנו למתורגמן. ואכן בכדי שהשופר יעירונו מהשינה בהבלי הזמן, נהגו ישראל להתכונן בדרשות הרבנים ובלמוד המוסר קודם

הלכה למעשה

חובה (רמב"ם חמץ ומצה, ו, יב). ותקיעות אלו אינן בגדר 'רשות' לתקיעות חודש אלול, אלא סתם כקול כלי שיר (ועיין משנה ברורה, תפא, כד).

שינוי הקול באמצע התקיעה

שאלה האם צריך להקפיד שיהיה קול התקיעה שווה מתחילה ועד סוף, כגון שבתחילת התקיעה הוא קול דק ומתחלף באמצע ונשמע כקול עבה.

תשובה אין בעיה בזה כיון ש"כל הקולות כשרים לתקיעת שופר" (תקפ"ו, ו). ואף שאין דברי השלחן ערוך עוסקים כשהתחלף הקול באמצע, אך כיון שהם קולות הכשרים לתקיעה, מועיל ובפרט שאין הבדל כל כך ביניהם. ואף החזו"ן איש היקל בכל המשך התקיעה גם אם לא היה ישר (קצור הלכות המועדים להג"ש דבליצקי מה, ט).

אכן התבטא מרן הגרי"ש אלישיב שכיון שאלו שאינם יודעים מקפידים על זה, אם בעל התוקע לא הסביר להם מראש שאין צורך בזה, עליו להצטנן.

ומה שכתב הריטב"א "כשעושיין תקיעה ומשברין אותה בסופה אינו יפה, שהרי אותו הקול שעושיין בסופה אינו נידון מקול התקיעה שהיא פשוטה, והוי שבר באנפי נפשיה", ולכן מהר"ל דיסקין הקפיד שיהא הקול חלק מתחילתו ועד סופו. אכן רבות מהנהגותיו היו כחומרא שנהג בעצמו לפום חסידותו. וכתב במועדים וזמנים (א, ה, א) שדברי הריטב"א אמורים "רק אם ניכר היטב כקול שבר" כהתייחסים המסיימים התקיעה גדולה ככוונה בשבירת הקול כמו שבר שלנו, ולא אם משתנה הקול מעבה לדק כנד"ר.

בעל תפילה הגון

שאלה הציעו לי להיות שליח ציבור בר"ה, ולצערי הרב הנני יודע בעצמי שאיני צדיק, האם להיענות להצעה.

תשובה אמנם כתוב במשנה ברורה (תפא, א) "היודע בעצמו שאינו בקי מאד ויודע לשמור אפילו משגגה, אין לו להכניס עצמו בעבודת השם. ואין מקפיד בזה אלא גובין לאלתר", אך מסתמא גם מי שימנו תחתך אינו צדיק כל כך גמור. ולכן תוכל לגשת לעמוד (פניי קהילות יעקב קפ). ודברי המ"ב אמורים בכדי לעורר את הש"ץ לתשובה ביותר משאר הציבור.

בעל תפילה ששגב לאיתנו

שאלה בעל מוסף הצטרף קודם ראש השנה ומינה אחר תחתיו, אך לפני מוסף הבחין שקולו שב לצלילותו. האם יכול לדחות את השני ולגשת לעמוד.

תשובה דינו ככהן גדול שהעבירוהו מחמת אונס ומינו אחר תחתיו, שכאשר חלף האונס חזר לשררתו. וכך הש"ץ חוזר למקומו, וה"ה בבעל תוקע (פנים מאורות ב, קכ).

ספר תורה בזמן התקיעות

שאלה האם צריכים להחזיר את ספר התורה לארון הקודש קודם ההפסקה שלפני התקיעות.

תשובה המנהג להשאיר על הבימה, כדי שיהיה בחוץ בשעת התקיעות "כדי שאכות התורה יגן עלינו לעלות וזכרונו לפנינו לטובה" (משנ"ב קפ"ה, א) ועיקר הזכות כאשר התורה שקראו בה מונחת לפנינו ובעת ההפסקה מכסים אותו בטלית כששוכב על הבימה. ואמנם אין להשאיר את הס"ת לבדו, ואם כולם יוצאים בהפסקה יהיוהוהו לארון קודם ההפסקה.

ואנו מורים להקל כהוראת רבינו זי"ע שאף כשנשאיר אחד בביתנו כ"י בזה, ודלא כמובא באלף המגן (תרפ"א, ו) שצריך שיישארו מגיין.

ואם החזירו הס"ת לארון, אין להוציאו בשנית שלא לצורך קריאה, אך ראוי לכה"פ שיהיה ארון הקודש פתוח בשעת התקיעות.

טעימה קודם התקיעות

שאלה מה היתה הנהגת מרן הגרי"ש אלישיב בטעימה קודם התקיעות?

תשובה רבינו חשב לאיסור טעימה קודם תקיעת שופר, ולכן לא קידש ולא טעם מאומה קודם התקיעות בשני ימי ראש השנה, ואמנם ערכו בבית מדרשו 'קידוש' בהפסקה קודם תקיעת שופר, ובשעה שהמתפללים יצאו לקדש, נשאר לשבת על מקומו בשני ימי ראש השנה ולמד בהתמדה רבה כהרגלו [באחת השנים ראתיו לומד באותה שעה בעין רב ביאור הגר"א ריש הלכות תרומות].

ואמנם הורה "ביום ב' דראש השנה יש להקל במי שחלש לבו לאכול עד כביצה פת אם הוא צריך לזה". ביאור הדברים: חיוב תקיעה ביום ראשון מדאורייתא וביום השני מדרבנן. איסור אכילה קודם מצוה דרבנן משום שמואש יטבח, ולזה מועיל שומר או רבים מוכרי אהרדי, מושא"כ קודם מצוה דאורייתא הוא מעין זלוזל במצוה שאוכל לפני שמקיימה ושומר לא יעזור (שיעור מרן הגרי"ש אלישיב - ברכות, כג).

אכן לדברי המ"ב (לה, ט) המתיר לאכול קודם ק"ש של ערבית אם ביקש מאחד שיוכרנו, נראה שמועיל שומר אף למצוה דאורייתא, ולדבריו ועייל ולדעת המ"ב ניתן אף להקל מעיקר הדין ביותר מכביצה ובלבד שלא יהיה כשיעור קביעות סעודה מאחר וקודם מוסף אינו חמור מאכילה קודם ערבית, כנהוג בשמחת תורה שאוכלים יותר מכביצה קודם מוסף. ואף הגר"ש אויערבאך (שמירת שבת סה"כ, נב) היקל באכילת מיני תרנגולא יותר מכביצה, ובפרט אם ברבים מדמכרי אהרדי.

ואמנם שמעתי מרבינו דמשום חביבות המצוה שאינה מצויה אלא זוכים לה רק פעם אחת בשנה, נהגו להחמיר אף ביום השני שלא לאכול לפני, למרות שמדינא מותר לאכול, וכעין דברי הרוקח (ש"ג) "מה שמתענים החתנים עד לאחר הברכה, מצאתי באגדה מפני שהמצוה חביבה עליהם, כדרך שעושים חסידים הראשונים שהיו מתענים על מצוה החביבה עליהם כגון לולב ושאר דברים".

עמידה בחזרת הש"ץ

שאלה האם צריך להקפיד לעמוד בחזרת הש"ץ הארוכה בימים הנוראים כמו בכל ימות השנה?

תשובה רמ"א (או"ח קכ"ד, ד) "יש אומרים שכל העם יעמדו כשהואר הש"ץ התפילה". ואינו מחלק בין ימים כאלו ואחרים, ואמנם כל זה כש'חזור' הש"ץ, אך בפיוטים שאינם חלק מהחזרה כגון 'וכל מאמינים' ו'ונתנה תוקף', יכול לשבת. אודות היושבים בימים נוראים בחזרת הש"ץ וכשמגיע הש"ץ ל'ונתנה תוקף' או לפיוטים אחרים בהם פותחים ההיכל, קמים, התבטא רבינו: 'עולם הפוך ראתי'...

זמן התקיעות הוא שעת הדין והתקיעות כתרס בפני הפורענות, על כן בעת התקיעות יש להכיר בהכרה העמוקה שאין לי כלום ואיני מובטח בשום דבר, ולירא ולחרוד מעומק הדין, אך בד בבד עם זאת יש לשמוח שמקיים רצון המלך וממליכו בתקיעות ובשאר מעשיו הטובים, ומקבל אור גדול שיכווין את דרכו לטובה.

נדון בשעת התקיעות או הסעודות?

בגמ' ר"ה (טו, ב) מובאת הסיבה לקריאת התורה בראש השנה של "וישמע אלוקים אל קול הנער באשר הוא שם", כי זו מהות הדין: "אמר ר' יצחק אין דנים את האדם, אלא לפי מעשיו שבאותה שעה". לא מסתכלים על מעשי העתיד, אלא על מצבו בהווה.

ומביא רבנו חננאל (שב) מהירושלמי "אמר רבי יהושע בן לוי אם זך וישר 'הוא' אין כתוב, אלא אם זך וישר 'אתה'", והיינו כעת. הרי שאין דנים אף על העבר, אלא רק על ההווה.

מדוע דנים רק על פי ההווה, ולא מתחשבים כלל בשאר מעשיו שעשה ושיעשה. הרי לכאורה אין זה מן היושר. ובשלמא לא לצפות את העתיד מובן, מאחר ועדיין לא נעשה. אך היכן היושר לא להתחשב במעשים שכבר עשה.

ונראה מ"שימוחו השמים ותגל הארץ... כי בא, כי בא לשפוט הארץ" (תהלים צ, א) שכל המשפט בראש השנה הוא "כי בא", לשון הווה, כביכול בא אל תוך הלב לשפוט ולראות, כמה ראוי הלב להיות בית קיבול לשכינה בתוכו. כמובן שאם חטא במהלך השנה, ליבו אטום מלקבל את השכינה. אך אם שב ממעשיו הרעים, יש בו יותר נכונות לקבל השכינה בליבו. רבינו יונה (שערי תשובה א, ט) מוסיף "אם זך וישר אתה - שעשית תשובה" כלומר שנבחר ליבו אם עשה תשובה ויכול כעת לקבל את רוממות השכינה ולהכילה בקרבן. והיינו שלא דנים אם בעבר עשה תשובה, אלא האם עשה תשובה שמשפיעה עליו כעת, ואין ליבו אטום וסתום מקבלת השכינה בקרבן.

ולא נידון לא על העבר ולא על העתיד, אלא רק על ההווה, בעת המשפט עצמו. ועלינו להיזהר בראש השנה, שהרי "כל באי עולם יעברון לפניך כבני מרחו" ואין אדם יודע עתו, אם יישפט בעת תפלת ערבית או שחרית, בעת התקיעות או בזמן הסעודה.

יש לתת את הדעת כמה עלינו להיזהר שלא ניתפס חלילה באותה שעה עם כעס או כל מידה רעה, או סתם פטפוטי דברים בטלים, אלא שנהיה באותה שעה כעת קיום מצווה, ונהיה "ישר עתה" בעת תפילה ככוונה, לימוד או מצוות שבין אדם לחברו. העיקר שנהיה זך וישר בעת המשפט, שיכול להיות בכל רגע במהלך ראש השנה.

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

Beithorah.co.il

להנצחה בעלון באמצעות

בקופת בית הוראה הכללי ירושלים שע"י מכון ציוני הלכה

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל:

Beithorah@gmail.com